

Справедливостта в България

Виолета Дечева

„Невидими 3: Дом“, реж. Неда Соколовска, Vox Populi

В тази пиеса няма нито една въобразена дума. Както е написала авторката под черта, „този текст е построен върху изцяло документален материал“. Защо тогава наричам този текст пиеса, би попитал някой. Имам поне три отговора.

Първият е: Защото е предназначен да се играе от актьори на сцена. По най-стара теоретична тяга в театъра всичко, което актьорите играят, може да се нарече пиеса. Дори комедия дел арте по тази причина е превърната в учена комедия. Та като отмести поглед човек от традицията и внимателно погледне „действащите лица“ в този текст на Десислава Гаврилова, ще види, че сред тях има доста актьори. Едните четат показанията на свидетелите или откъси от пресата, а другите „говорят“ действителните лица – така както се прави във *вербатим театъра*, за който е предназначен този текст.

Вторият отговор е: Защото независимо от факта, че в текста няма нищо фикционално, той представлява като по Аристотел „подражание на действие, сериозно и завършено“, при това „с начало, среда и край“.

Третият отговор е най-конкретно произтичащ от театралната практика в последните двадесетина години: защото е първият най-сериозен опит според мен във *вербатим драматургията* в България – вид драматургия, която не се отказва от жанровото определение пиеса и теоретичите също не ѝ го отказват.

Виолета Дечева е професор по театрознание в НБУ от 2012 г. Изследовател, историк и критик, театрален наблюдател на в „Култура“. От 1994 до 2012 г. работи в Института за изкуствознание на БАН; била е гост-преподавател в НАТФИЗ; от 2000 г. преподава в СУ „Св. Климент Охридски“ и НБУ. Специализира в Свободния университет в Берлин. Била е гост-професор в Германия, Полша, Чехия, и др. Работи в областта на теорията и историята на театъра на 20. век, рецепцията на немскоезична драматургия и историческите изследвания с фокус върху участието на театъра в създаването на образите на националното и отношението му с политическото. Една от последните ѝ книги е двутомникът „Между идеологиите и хедонизма: театърът в началото на новия век“ (2014).

Така че дори само заради това, че говорим за сериозна *вербатим пиеса* в България, си заслужава и публикуването, и четенето ѝ. Тя обаче си върви ръка за ръка с *вербатим театъра*. Писана е за Студиото за документален театър „Vox Populi“ и бе поставена от Неда Соколовска под заглавието „Установено при огледа“.

Вербатим театърът е вид неодокументален театър, който се основава на изговорените от реални хора истории. Те се записват от театралната трупа и се представят от актьорите, докато слушат със слушалки в ушите гласовете на записаните и ги представят в мига на слушането пред зрителя. Оттук идва и името му – достоверен театър. Или още го наричат *life-theatre*.

Неговото начало може да се види в работата на Пискаторовия театър през 20-те (например *Troztallem*, 1925), в някои експерименти на Станиславски (при работата му например върху „На дъното“), в руския исторически авангард от 20-те, в документалната драма на Петер Вайс и Ролф Хохуут и театъра от 60-те и 70-те години, както и по-късно в драматургията на Керил Чърчил или Ева Енслър. Това е най-едрият пунктир на един дълъг театрален опит, създаден от много фигури през XX век, чието представяне тук е излишно.

Споменавам го, защото, макар да е първият по рода си опит, Студиото за документален театър „Vox Populi“ не идва на празно място и в България. То бе обаче първият опит тук, представящ най-новата вълна на документалния театър от последните 15-ина години и в частност на *вербатим театъра*, която започва от британския театър и най-вече от „Роял Корт“ от 90-те години. Оттам се разпространява както в Щатите, така и в Русия и в Европа. Този вид театър е познат най-вече чрез *вербатим драматургията*, която се въодушевява също от нефикшън литературата и „Догма“ на Ларс фон Триер. Българската публика я познава от пиесите на Иван Вирипаев – „Кислород“ например, която Галин Стоев постави и която гостува в постановката на своя автор от *театър.doc* (Москва) в Театър 199 през 2003 г.

В България *вербатим драматургията* няма особени привърженици, а Студиото за документален театър на режисьорката Неда Соколовска работи от 2012 г. То разви техниката на поставяне *вербатим*, избирайки си конкретни, важни социални теми и вече има зад гърба си няколко сериозни продукции. Но да се върнем към *вербатим драматургията*.

Тя функционира според някои от театралните изследователи като социологическо изследване. И действително като изходна позиция тя има това намерение, когато се започва самият процес на производство. Авторът или авторите на пиесата (могат да бъдат и няколко) практически провеждат точно такова изследване, събирайки материали по конкретен проблем, случай или казус, който смятат за особено съществен. Така е и при „Невинни убийства“ на Десислава Гаврилова.

Пиесата ѝ представя случая с убийството на 10 юли 2011 г. в Борисовата градина на 28-годишната Яна Кръстева. Изборът обаче точно на този случай и начинът на неговото изложение е авторски жест, доколкото представя доста повече от изложение на фактите. И тъкмо това *повече* определя качеството на пиесата и тя заслужава внимание сама по себе си – независимо от постановката на Студиото за документален театър. Какво е то? Представа се случай от съдебната практика в България, в който невинен човек е осъден за убийство и след това е оправдан. Представа се как протича процесът по осъждането и оправдаването. Ето в това *как* е ценността на пиесата.

В основната ѝ фабулна ос авторката залага протичането на процеса от началото му, свидетелските показания при разглеждането на „случая Яна Кръстева“ до неговото

приключване, тоест до осъждането и после освобождаването на невинния Пламен Трифонов. Тук действащите лица са заподозрените и свидетелите. Следователно централната фабулна ос представя правосъдието в България.

Заедно с това обаче Десислава Гаврилова включва към нея две съществени за развитието на действието по тази ос вътрешни фабулни линии. Това са медийната и политическата. Медийната е структурирана около (откъсите от статии в) пресата по случая, но най-вече около централната роля, която играят телевизиите: тук това е предаването „Карбовски директно“. Политическата – около изказванията в Народното събрание.

Чрез включването в хода на процеса на медийната и политическата линия недвусмислено се представят политическите и медийни употреби на този случай. Най-важната им функция обаче е, че те показват ясно директната им намеса в работа на правосъдието. Особено видима е в линията „Карбовски“ – хищническата, самодоволно присвоената от медиите роля на недосегаеми съдии, манипулиращи, разследващи и постановяващи присъди все от името на обществото. Деморализацията в журналистическата професия, спекулирането с ролята ѝ на „четвърта власт“ и с основните ѝ корективни на другите власти функции в обществото се вижда не по-малко добре и в пресата. Да вземем за пример *Журналистът*, отразявал случая за убийството на Яна. Той казва: „Моят първоначален материал е 70% истина, а за един журналистически материал 70% истина е много, направо върхът! (...) Иначе моята любима тема е корупцията, злоупотреба с власт, престъпления по длъжност, връзките на политици с икономически и криминални структури... Но тези неща много трудно виждат бял свят. Аз вече знам какво няма да мине и не го предлагам като тема.

По принцип ние журналистите работим за обществен интерес. За това хората да получават информация. Аз лично нищо не съм писал, което не е вярно. Но колегите, леле...“

От значение за разбирането на тази пиеса е важно да кажа, че качество на вербатим драматургията е отказът от драматичното, разбирано като принцип на организация на пиесата, основан на създаването на противоречиви и сложни характери, влизащи в действие с конфликт, напрежение и движение към катастрофични събития или финал. Пиесата „Невинни убийства“ няма общо с този драматичен принцип. Действието в нея е структурирано във фабула-изложение на случая, чиято организация вече разгледахме по-горе. По този начин се показва на сцената недраматично един по същество драматичен случай.

На принципа *pars pro toto*, показващ в капката цялото, в отделния случай – модела, пиесата „Невинни убийства“ показва нещо много, много важно: чрез начина на функциониране на правосъдната система по случая „Яна Кръстева“ проличава какво е отношението в България към основна ценност, върху която се гради обществото – към справедливостта. Показва се в последна сметка и как отделният човек в българското общество няма никакво значение. Дори още по-зле: *Как той самият е приел това отношение за норма, за нормално*. Ето какво казва Пламен след оправдателната присъда: „Това е съдбата на човека. След като ми е било писано да ми се случи... Не обичам да се връщам назад в спомените си. Да, имал съм страхотни моменти, имал съм и регреси в живота си, но това е един нормален човешки живот. На всеки един в България може да му се случи“.

Това „На всеки един в България може да му се случи“, изречено като самоочевидност, като нормален факт, съществуващ подобно земната гравитация

вън от каквото и да е съмнение, звучи покъртилно, защото може да бъде изречено от почти всеки български гражданин, който си е имал вземане-даване със съдебната система. Тъкмо тази „безсъзнателност“, с която се възприемат грешките на правосъдието в обществото, съзнанието, че това е нормално, ми се струва особената ценност в пиесата на Десислава Гаврилова. Тя е поставена в сърцевината на отношението, с което е структуриран материалът, събиран по случая, и затова пиесата се казва иронично „Невинни убийства“. Всичко се случва сред една напълно невинна безпоследственост. Всеки от основните групи действащи лица, които можем да обобщим като съд, медии, политици, човек/семејство, участва в този случай, без да се замисля за последствията от действията си. Накратко, човешкият живот се оказва напълно незначителен.

„Грешката в системата“ показва най-добре как работи системата. Тъкмо затова е избран именно този случай от множеството, които биха могли да послужат за неин материал. Неслучайно авторката е поставила на финала откъси от съобщения в медиите за други престъпления.

Работата на драмата и на театъра е да насочва вниманието натам, където прожекторите на медиите не достигат. Да покажат на зрителите си обществото, в което живеят, по различен от всекидневния им поглед начин. Тоест да ги накарат да погледнат натам, където всичко се приема за нормално и добре познато, но не е. И пиесата „Невинни убийства“ прави това добре.